

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
(KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür (Type): Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi (Submission Date): 06/02/2025

Kabul Tarihi (Acceptance Date): 07/03/2025

Yayımlanma Tarihi (Publication Date): 30/06/2025

Atıf Künyesi (Citation): Öztürk Kızımsı, E. (2025). Lyudmila Ulitskaya'nın Yeşil Çadır Romanında Ölüm Motifi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 27-35.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1634867>

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) olarak lisanslıdır.

Dergide yayımlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their published work and their work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

The scientific and legal responsibility of the articles published in the journal belongs entirely to the author(s).

LYUDMİLA ULİTSKAYA'NIN YEŞİL ÇADIR ROMANINDA ÖLÜM MOTİFİ

Emine ÖZTÜRK KIZMIŞ*

Öz

Kökleri Rus klasik edebiyatına uzanan modern Rus nesrinin tanınması açısından Lyudmila Ulitskaya önde gelen yazarlar arasında yer almaktadır. Dünyada ve ülkemizde eserleri daha çok kadın edebiyatı çerçevesinde ele alınan Ulitskaya'nın çok yönlü bir edebî zenginliği vardır. Rusya tarihindeki farklı zamanlara şahitlik etmesi yazarın nesrini tema, motif, karakter ve anlatım yöntemleri açısından çeşitlendirmiş görünmektedir. Yazar tarafından Sovyet muhaliflerine ithaf edilen *Yeşil Çadır* (Зелёный шатер) Ulitskaya'nın yaratıcılığını tanımamız açısından öne çıkan eserlerinden biridir. Sovyet tarihinden gerçekliklerle kurgu öğelerinin bir araya getirildiği *Yeşil Çadır* romanında aşk, evlilik, göç, hapis, sürgün gibi pek çok motif arasından ölümün en öne çıkan motif olduğu gözlemlenmiştir. Bu makalede metne dayalı yöntemle motif incelemesi yapılarak *Yeşil Çadır* romanının teknik ve içerik bakımından açıklanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Motif, ölüm, postmodern, Rus edebiyatı, Ulitskaya.

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Rusça Birimi, Ankara/Türkiye.

E-Posta: ozturkemine@ankara.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4802-5384>.

THE MOTIF OF DEATH IN LYUDMILA ULITSKAYA'S NOVEL "THE BIG GREEN TENT"

Abstract

For the recognition of contemporary Russian prose, deeply rooted in Russian classical literature, Lyudmila Ulitskaya is a significant figure whose works are often examined within the framework of women's literature globally and in Turkey; Ulitskaya's literary contributions are richly diverse. Her living experiences across different periods of Russian history seem to have broadened her prose regarding her themes, motifs, characters, and narrative techniques. *The Big Green Tent* (Зелёный шатер), dedicated to Soviet dissidents by the author, stands out as one of her principal works, offering insight into her creative genius. *The Big Green Tent*, which intertwines historical realities of the Soviet era with fictional elements and recurring themes such as love, marriage, migration, imprisonment, and exile, places the motif of death at the forefront. This article analyses *The Big Green Tent* through a motif analysis of the theme of death, focusing on technical and thematic dimensions alike.

Keywords: Death, motif, postmodern, Russian literature, Ulitskaya.

Giriş

Edebî eser incelemelerinde motif kavramı 20. yüzyıldan itibaren önemli bir unsur hâline gelmiştir. Özellikle A. N. Veselovski ve V. Propp'un yaklaşımlarıyla motif kavramı netlik kazanmış, içerik ve teknik anlamda edebî eserlerin ele alınmasında temel öğelerden biri olmuştur. En basit tanımıyla "Eserde anlam taşıyan en küçük birim" (Tselkova, 2001: 594) olarak bilinen motif, daha geniş bir tanımla "Folklor veya edebiyatın belirli bir anlatı geleneğinden alınmış, semantik olarak benzer olayları içeren konuların genelleştirilmiş biçimidir" (Silantsev, 2008: 130). Zamanla, herhangi bir olayın, kavramın, nesnenin, hareketin eserde motif işlevi görebileceği anlaşılmıştır. İncelenen kavramın edebî bir eserde motif olarak ele alınabilmesi için eserin karakterlerinden ve anlatılan olaylardan bağımsız olarak dikkati çeker bir biçimde eser boyunca tekrarlanmış olması gerekir (Peçerskaya, Nikanorova, 2010). Motifler belirli dönemlerde farklı yazarların eserlerinde tekrarlanabildiği gibi, belirli bir yazarın yalnızca bir eserinde vurgulanan öğe olarak da karşımıza çıkabilirler (Silantsev, 2008: 131). Edebî metinlerde motif incelemesi yapılırken eser diline odaklanılan leksikolojik veya morfolojik yaklaşım, anlamsal açıdan bir bütünlük oluşturarak motifi meydana getiren sözcüklerin odak noktası olarak seçildiği semantik yöntem, kurgunun içeriğinin ve zaman-mekân düzleminin oluşumunda motifin rolünün incelendiği narratif yöntem (anlatımsal yaklaşım) gibi pek çok farklı tekniğe başvurulmaktadır. (Silantsev, 2011) Bu çalışmanın odağını ise ölüm motifinin narratif bir değerlendirmesi oluşturmaktadır.

Mitolojik anlatılardan modern döneme edebî yapıtların başlıca motiflerinden biri olan ölüm kavramı Rus edebiyatında da kendine sıklıkla yer bulmuştur. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'dan gelen etkilerle çeşitlenerek modern döneme kadar pek çok farklı şekle bürünmüş ve imgelediği alt metinler bağlamında türlü anlamlar kazanmıştır. Klasik Rus edebiyatı eserlerinde daha çok ölüm döşeginde, sevdiklerinin huzurunda can veren kişilerinki gibi Ortodoks ritüelleriyle resmedilen, insanın varoluşunun nihai bir aşaması olan doğal ölümler anlatılmıştır. Ancak ateist materyalizm felsefesi, devrimci ve ütopyacı fikirler gibi Batı kökenli

farklı felsefi yaklaşımların Rusya’da yükselmeye başlamasının etkisiyle cinayet ve intihar kavramları da Rus sanatına girmiştir. Böylece eserlerde işlenen ölüm motifi çeşitlilik göstermeye başlamıştır (Kılar, 2022: 47). Modern dönemde daha çok insanın varoluş problemiyle ilintili bir şekilde işlenen ölüm kavramının, Rus yazar Lyudmila Ulitskaya’nın (1948-) da sanatında sıklıkla başvurduğu motiflerden olduğu gözlemlenmektedir.

Modern Rus edebiyatının önemli isimlerinden olan Lyudmila Ulitskaya yazdığı öykü ve romanlarıyla klasik Rus edebiyatı geleneklerini günümüze postmodern tonlarla aktarmaktadır. *Yeşil Çadır* (Зелёный шатер) ise Lyudmila Ulitskaya’nın 2011 yılında yayımlanmış romanıdır. Olay örgüsü ve biçim bakımından Rus postmodern edebiyatının örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman Josef Stalin’in 1953 yılındaki ölümünden başlayarak Rus şair Josef Brodski’nin 1996 yılında vefat etmesine kadar olan süreci kapsamaktadır. Eserin başlangıç ve sonucunun odağına yerleştirilmiş olan ölüm motifi bahsi geçen çağın dönemin aydınları üzerindeki etkilerini hissedebilmemiz açısından dikkat çekicidir. Otuz bir başlık altında ele alınan farklı karakterlerin birbiri içine geçmiş hikâyeleri aracılığıyla Sovyetler Birliği tarihinde Çözülme Dönemi¹ olarak adlandırılan Stalin sonrası dönemin farklı katmanlardan Sovyet vatandaşları üzerindeki etkilerini gözlemlediğimiz romanda, aynı zamanda “Altmışlılar”^{**} adıyla bilinen grubun yazgısının da yazarca açık bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Roman kahramanlarının bütünü ele alındığında toplumsal sistemi eleştiren ve sisteme karşı duran karakterler olmaları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda *Yeşil Çadır* Sovyet tarihinde “muhalif hareket” (dissentstvo) olarak adlandırılan hareketin edebî bir çıktısı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yazarın kendisi de 2007 yılındaki bir röportajında “Her hâlükârda bu kesinlikle bir kuşak kitabı. Daha genç bir çağdaş olarak ait olduğum kuşağı irdelemek benim için önemliydi. Ben tam olarak altmışlılar insanı sayılmam, daha genç kanada aitim...” (Ulitskaya, Arhangelski, 2011) sözleriyle bu romanda bir kuşağı anlatmak istediğini bizzat vurgulamıştır. Bahsi geçen kuşağın aktarımında ölüm motifinin temel anlatım ögesi olarak tercih edilmesi romanın irdelenmeye değer bir yönü olarak dikkat çekmektedir. Bu sebeple makalede metne dayalı yöntemle *Yeşil Çadır*’ın talantolojik bağlamda bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada ölüm motifinin *Yeşil Çadır* karakterlerinin gelişimi, konular arası zamansal ve mekânsal geçişlere katkısı gibi yapısal ve içeriksel işlevleri incelenerek yazarın ölüm motifi aracılığıyla hayat ile kurgusu arasında oluşturduğu bağa dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

***Yeşil Çadır* Romanında Ölüm**

Eser incelemesinin daha anlaşılır olabilmesi için *Yeşil Çadır*’ın konusundan bahsetmek gerekirse roman, Viktor Yuliyeviç adlı bir edebiyat öğretmenin etrafında kenetlenen ve devrim öncesi Rus edebiyatı ve sanatıyla bağ kuran üç arkadaşın hayat hikâyelerini kapsamaktadır. Sanya, Miha ve İlya adındaki bu üç arkadaş yaşamları çok farklı yönlerde ilerlese de iletişimlerini

¹ Çözülme Dönemi: Nikita Kruşçev’un 1956 yılında 20. Komünist Parti kurultayında Stalin dönemi politikalarını eleştirdiği ve Stalin’in özel bir kişi olarak kutsanmasının yanlış olduğu gibi fikirlerini sunduğu “Kişi Kültü ve Sonuçları” adlı bildirisini okumasından sonra Sovyetler Birliği’nde yaklaşık 20 yıl süren özgürleşme ortamının tanımlandığı dönem.

^{**} Altmışlılar: 1950’lerden 1980’li yıllara kadar olan süreçte, yani Çözülme Dönemi’nde yaşanan özgürlük ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve sanatları, yaşam tarzları, eleştiri üsluplarıyla özgünlük gösteren Sovyet entelijensiyasına verilen ad.

daima sürdürürler ve Viktor Yuliyeviç de eski öğrencilerinin hayatlarında varlığını hep devam ettirir. Üç arkadaştan İlya, dönemin aktif faaliyet gösteren muhalif aydın tiplemesi şeklinde sunulurken, Miha politikayla aslında İlya kadar bağlantılı olmayan, pedagoji alanında ilerlemek isteyen bir dilbilimci olarak çizilmiştir. Sanya ise çocukken parmağını trajik bir şekilde kaybeden bir müzik tutkunu olarak müzikoloji alanında uzmanlaşmış bir aydındır. Eserin merkezine İlya karakteri yerleştirilmiş olsa da roman ilerledikçe merkez noktası değişir; sırasıyla Miha ve Sanya karakterlerinin öznel hikâyeleri üzerinden Sovyetler Birliği Çözülme Dönemi'nin sıradan insanların gündelik gerçeklikleri okura sunulmuştur.

Kendisine *Yeşil Çadır*'ın nasıl ortaya çıktığı sorulduğunda Ulitskaya, uzun yazılar kaleme almaktansa kısa öyküler yazmayı daha çok sevdiğini, bu eserinde ise her bir alt başlığın kendi başına olay örgüsü olan birer öykü olarak görünen, fakat bir araya geldiklerinde konu bütünlüğü oluşturan bir roman elde etmeyi amaçladığını ifade etmiştir (Ulitskaya, Arhangelski, 2011). *Yeşil Çadır*'da ölüm motifinin hem farklı olayların birbirine bağlanmasında yapısal bir unsur hem de ana ve yan karakterlerin hikâyelerine eklenerek ve roman boyunca sıklıkla tekrarlanarak bölümlerin konu bütünlüğünü sağlayan anlam köprüleri olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Eserde ölüm motifiyle ilk kez giriş bölümünde karşılaşılmaktadır. Farklı toplumsal kesimlerden ve çeşitli yaşlardan vatandaşların Stalin'in ölümünü haber aldıklarında verdikleri tepkilerle kurgunun zamansal olarak başlangıç noktası okura verilmiş olur. Burada ölüm motifinin Sovyet toplumunda Stalin algısının anlaşılmasını sağlamak için içeriği pekiştiren bir motif ve kurgunun zamansal boyutunun ortaya konmasında yapısal bir unsur olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Romanda ölüm motifinin ikinci olarak karşımıza çıktığı nokta ise başkahramanlardan İlya ve Olga'nın trajik aşk hikâyelerinin anlatıldığı, esere de adını veren "Yeşil Çadır" bölümüdür. Burada annesi Sovyet iktidarına bağlı bir edebiyat editörü ve KGB generali Afanasi Mihayloviç'in örnek bir Sovyet genci olarak yetiştirdikleri kızları Olga'nın giderek değişip muhalif düşüncelerle tanışması ve İlya ile başlayan gönül ilişkisinden itibaren tamamen bir muhalife dönüşmesinin hikâyesi anlatılmaktadır. Olga ve İlya büyük bir aşk yaşayarak evlenirler ve yeraltı edebiyatı faaliyetlerini birlikte çift olarak yürütürler. Olga'nın siyasi faaliyetlerden dolayı üniversiteden atılmasından sonra emekliye ayrılan babası Afanasi Mihayloviç'in şehir dışındaki çiftlik evinde yasadışı basım yapan çiftin ilişkisi, İlya'nın yurt dışına göç etmek istemesiyle bozulur. İlya'nın gidişinden bir yıl geçmeden vefat eden Afanasi Mihayloviç başarılarla dolu kariyerinin sonunda askerî mezarlığa unvanı yazılmadan defnedilmiştir. Afanasi Mihayloviç'in ölümüyle ilgili verilen tek detay budur. Yetiştirdiği çocuğunun dahi iktidardan uzaklaşması büyük bir KGB generalinin bir hiç sayılması için yeterlidir. Afanasi Mihayloviç'in ölümünden kısa süre sonra eşi Antonina Naumovna'nın ölümü gerçekleşir. Tüm hayatını sert bir anne ve Sovyet iktidarının sadık bir kalemi olarak geçiren Antonina Naumovna yaşlandıkça akli melekelerini yitirerek sessiz sedasız bir şekilde ölür. "Yeşil Çadır" bölümünde ölenler bununla sınırlı kalmaz. Kısa bir bölüme bütün ailenin ölümü sığdırılmıştır.

Büyük aşkı İlya'nın Avrupa'ya göç etmesinden iki yıl sonra kansere yakalanan Olga, İlya'dan bir gün haber geleceği umuduyla kanserle savaşırken yıllar sonra aniden büyük aşkıdan bir telefon alır. İlya da kansere yakalanmıştır. İletişime geçmelerinden bir süre sonra İlya'nın ölüm haberi gelir. Bu haberle adeta çılgına dönen Olga, rüyasında yeşil bir çadıra doğru giden insanlar görür. Bu insanlar arasında ölmüş ve hayatta olan tanıdıkları vardır. Kalabalıkla beraber bu yeşil çadıra doğru ilerleyen Olga'nın gördüğü kişiler arasında İlya da vardır ve

Olga'yı çağırılmaktadır. Olga'nın bu rüyasını arkadaşı Tamara'ya anlatmasından sonra anlatıcı devreye girer ve İlya'nın ölümünden tam kırk gün sonra Olga'nın da öldüğünü bildirir ve bölüm biter. Akademisyen D. Y. Tişçenko (2014: 192) buradaki yeşil rengine Ortodoksluk açısından bir yorum getirmiştir. Bu anlayışa göre yeşil renk yaşamın ölüme galip gelişini simgelemektedir. Çadırın ise herkesi eşit bir seviyeye getirdiğini belirten Tişçenko, ölümlerle herkesin barıştırıldığı yorumunda bulunmuştur. Bu bölümden sonra ise General Afanasi Mihayloviç'in hayatta olduğu döneme bir geri dönüş yapılarak generalin yasak aşk yaşadığı Sofya karakteriyle olan hikâyesine geçilir. Generalin emekli olup şehir dışındaki eve yerleşmesinden sonra karşılaşmalarıyla tekrar görüşmeye başlayan çiftin heyecanlı kavuşmaları Sofya'nın ansızın ölmesiyle son bulur.

Zamanda sürekli geri ve ileri gidişler yaşanan romanda metres Sofya'nın ölümünden sonraki "Tüm Yetimler" (Все сироты) bölümüyle generalin eşi Antonina Naumovna'nın cenazesine geri dönülür. Sovyet Yazarlar Birliği'nin sadık üyesi Antonina Naumovna iktidarın gözünden düşmemek için din adamlarından oluşan aile köklerini dahi saklamış, sanki onlar hiç var olmamış gibi bir yaşam sürmüştür. Kızı Olga'yla arasındaki bağların kopma derecesine gelmesi dahi Antonina Naumovna'nın iktidar yanlısı duruşunu asla değiştirmemiştir. Bütün yaşamını Sovyet öğretilerini destekleme ve yaymayla geçiren Antonina Naumovna'nın cenazesinde çok az kişinin olması, hiç kimsenin ağlamamasının vurgulanması ve Yazarlar Birliği defin memuru Ariy Luvoviç hariç kimsenin cenazeyi pek de umursamamasının verilmesi açısından "Tüm Yetimler" adlı bölüm çarpıcıdır. Yazar, Antonina Naumovna'nın ölümünün eserdeki insanlar ve toplum için önemsizliğini vurgulamak istercesine cenaze defin memurunun hikâyesiyle bölüme başlayıp yine memur Ariy Luvoviç'in cenaze sonrası tramvaya binip evine gitmesiyle bitirmiştir. Burada babadan oğula geçen defin memurluğu görevini devralan küçük memur tiplmesi, klasik Rus edebiyatının küçük insan tiplmelerinin modern bir kopyası gibidir. Antonina Naumovna'nın cenazesi için çırpınan tek kişinise bu küçük memur olması Ulitskaya kaleminin sembolik anlatımına açık bir örnek olarak ele alınabilir.

Sovyet tarihinin son dönem aydınları olan Altmışlılar kuşağını ele alırken Ulitskaya hapis, kaçış, ölümün yanı sıra göç kavramına da temel motif olarak başvurmuştur. Araştırmacı A.Y. Gorbaçev (2013) Altmışlılar'ın Sovyet iktidarı altındaki yazgısını "1960-80 yıllarında muhalif aydınlar sunulan üç seçenek vardı: Demir parmaklıklar, akıl hastanesi veya göç. Çoğunlukla üçüncü yol tek kurtuluş yolu olarak ortaya çıkıyordu, ancak bu yol ağırlıklı olarak yetkililerce gizli bilgiye sahip olmadığı düşünülen beşerî bilim alanındaki aydınlar için açılıyordu" (Gorbaçev, 2013: 62) şeklinde özetlemiştir. Bu kuşakla özdeşleşmiş olan göç kavramının *Yeşil Çadır*'daki diğer baskın motiflerden biri olması şaşırtıcı değildir. Tıpkı Sovyet tarihinde olduğu gibi roman karakterleri de sürgün veya akıl hastanesinden kaçmak için göç etmeyi kabul ederler. Romanda hem göç hem de ölüm motifinin kesiştiği çarpıcı hikâyelerden biri de Hitler rejiminin ırkçılığından kaçarak Rusya'ya göçen Yahudi Doktor Edvin Yakovleviç Vinberg'in vefatıdır. Vinberg, Sovyetler'in de yıllar sonra "ötekiler" için tehlikeli bir yere dönüşmesi üzerine Almanya'ya dönerken İlya'nın yan koltuğunda uçağın kalkışı esnasında şüpheli bir biçimde aniden ölür. Otoriter bir rejimden kaçan göçmenin yine otoriter bir rejimde, sadece kimliğinden ötürü kendini özgür hissedemeyip göçe zorlanması ve bunun sonucunda da öz vatanına dönmeden yaşamını kaybetmesi 1980'lerde Sovyetler Birliği'nden ayrılışın zorluğunu göstermesi açısından önemlidir.

Eserde ölüm motifinin kurguda işlenmesinin zirveye ulaştığı karakter Miha karakteri olmuştur. Kendisi de şiirler yazan ve edebiyat öğretmenleri Viktor Yuliyeviç'in sayesinde Rus edebiyatıyla küçüklüğünden itibaren büyülenmeye başlayan Miha, eserde sembolleşmiş karakterlerden biridir. İlya kadar siyasetin içinde değildir, kuzeni Marlen'den ve Mayakovski şiirlerinden etkilenerek komünizmi benimsemişse de sistem içerisinde maruz kaldığı durumlarla beraber adeta düşünsel bir evrim geçirmektedir. Anlatıcı Miha'nın bu evrimini şöyle anlatır:

"Festivale gelen Belçikalı Rus arkadaşı Pyer Zand devrime karşı bilinçli nefretiyle Miha'nın kafasını allak bullak etmişti. Miha komünizm üzerine kişisel ve tarafsız bir görüş edinmeye karar verdi. Bu iş için neredeyse iki yıldan fazla harcadı. Önce Marks'ı okudu, sonra tam ters yöne giderek her şeyin daha basit olduğu ilk sosyalistlere yöneldi, sonra Hegel'e yolu düştü ve kendi kendinin etrafında tam tur dönüp Lenin'in yönüne doğru ilerledi. ... Miha'nın kafası kazan olmuştu. Okudukça okuyordu ve kafasındaki sorular çoğaldıkça çoğalıyordu, tatmin edici cevaplarsa giderek azalıyordu. Sosyalizm hakkında Viktor Yulyeviç'le konuşmayı denemişti, ama o da yüzünü ekşitip sosyal bilimlere bir yatkınlığının olmadığını söyledi. En meraklı ve bilgililerden biri olan İlya ateşe körükle gitti. En etkili alevi Orwell'in Samizdat yayını olan '1984'ü aldı. ... İlya artık zaferini kutlayabilirdi; Miha'nın devrim coşkusu körelmişti." (Ulitskaya, 2022: 477)

Miha karakterinin devrime inanan sıradan bir Sovyet gencinden muhalif bir aydına dönüşümü eserde birkaç bölüm boyunca çok yönlü olarak aktarılmıştır. Alyona ile olan gergin ilişkisi duygusal açıdan Miha üzerinde yıkıcı etkiler bırakır. Alyona uzun süre aşkına karşılık vermemişken birdenbire evlilik teklifini kabul eder. Ancak hiçbir zaman Miha'yla tam anlamıyla romantik bir bağ kurmaz. Onunla arasında görünmez duvarlar örmüştür. Duygusal olarak gelgitler yaşayan bir kadın olması da Miha'yla olan ilişkisinde düşüşler ve yükselişlerin yaşanmasına neden olur. Alyona'yla olan ilişkisi bozuldukça işine yönelen Miha, bir ihbar sonucu işinden atılması ve uzun süren işsizlik döneminin ardından dönüşüm sürecine girer. Çalıştığı okuldaki başka bir pedagogun onun yasaklı bir romanı okuduğunu raporlamasıyla sistem onu adeta toplumun dışına iter. Doktora tezini yazması dahi engellenir. Yardım için gittiği tanıdıkları, tez danışmanı, arkadaşları ona yardım edemez. Sistem karşıtı gizli edebiyatın yayılması için çabalayan yeraltı insanların Miha'ya bir iş sunmasıyla genç adam kendini tehlikeli işler içerisinde bulur. İlya aracılığıyla tanıştığı muhalif Edik karakteriyle ortak yasadışı dergi çıkarmaya başlamasıyla hayatı giderek değişen Miha, gittiği Kırım seyahatinde Stalin döneminde göçe zorlanmış Tatarlarla tanışmasıyla iktidarın kara listesine iyiden iyiye girmiş olur. Sürgüne gönderilmesi ise Miha'nın yaşamında tam bir dönüm noktası hâline gelir. Sürgünden tamamen değişmiş ve ruhen çökmüş olarak dönmüştür. Döndükten sonra kendine bir iş bulamayışı onu daha da köşeye sıkıştırır. Tatar muhaliflerinden Mustafa Usmanova'nın kızı Ayşe'nin yabancı basına ve ünlü muhalif Saharov'a ulaşmasını sağladığı için Sovyet iktidarı malum seçimi Miha'ya da sunar. Ya soyunun geldiği İsrail'e göçecektir ya da kendisini daha kötü şeyler beklemektedir. Alyona bunu duyduğunda histerik bir tepki vererek İsrail'e gitmek istemez. Miha ile iletişimini keserek içine kapanır. Çocuklarıyla dahi ilgilenmeyi bırakır. Kendisine verilen düşünme süresi boyunca Miha işe dahi çocuğuyla giderek bir yandan da çıkış yolu aramaktadır. Ancak çıkış yolu yoktur. Komiser belirli aralıklarla Miha'yı yanına çağırmaya ve ülkeyi terk etmesi yönünde psikolojik baskı yapmaya devam etmektedir. Miha en sonunda komisere eşinin İsrail'e gitmeyi reddettiğini, kendisinin de böyle bir göçe ve ailesinden ayrılmaya hazır olmadığını söyler. Bunun üzerine siyasi büro Miha'ya yönelik tehditlerini artırır. Son

hamle olarak işyerinde Miha'nın imzasıyla gönderilmiş değerli evraklar olduğu yönünde bir kumpas kurarak onu köşeye sıkıştırırlar. Tüm bunların ardından Alyona'nın annesinin gelip torununu ve kızını götürmesiyle Miha yolun sonuna geldiğini anlar. Bu çıkmazda sıkışıp kalan Miha sonunda intihar eder. Miha karakterinin ölümünün anlatıldığı "İMAGO" bölümü sembolik bir önem taşımaktadır. "İmago" sözcüğü Rusça *Ansiklopedik Biyoloji Sözlüğü*'nde "Bir böceğin gelişimindeki son evre" (Gilyarov & Redkol, 1986) olarak verilmektedir. Türk Dil Kurumu *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*'nde de aynı şekilde anlamını gördüğümüz bu evrenin Miha'nın camdan atlamadan önce son sözleri olması dikkat çekicidir. Ulitskaya Miha karakterinin çocukluğundan erişkinlik dönemine kadar düşünsel metamorfozunu çizmiştir. Burada altmışlı yıllar kuşağının Sovyet iktidarının uygulamaları sonucunda dönüştüğü "şey" ve iktidara karşı gelmenin bireyler için sonuçlarını göstermesi açısından varoluşsal bir yaklaşım gözlemlenmektedir. Ulitskaya böceklerin biyolojik olarak artık değişim göstermeyecekleri ve bir varlıktan başka bir varlığa dönüşerek son hâllerini aldıkları bu nihai evreyle insan ölümünü aynı düzlemde anlatmıştır.

"Banyoya gitti, duş aldı. Temiz bir gömlek giydi. Pencereye yaklaştı. Çerçeveler aşınmış, camlar kirliydi ama pervaz temizdi. Pencereyi açtı, yağmur, alacakaranlık, şehrin zayıf, cılız ışığı vardı. Sokak lambaları henüz yanmamıştı ama hafif bir ışıltı vardı.

Kirletmemek için botlarını çıkardı ve pencere pervazına sıçradı, güçlkle tutundu. "İmago, imago!" diye mırıldandı ve kendini hafifçe aşağı bıraktı.

Kanatlar nedir? Kitinindeki bir çatlağın arasından katmanlı uçma uzuvlarının nemli uçları dışarı çıkar. Kanat uzun ve yumuşak bir hareketle dışarı sızar, havada kuruyarak açılır ve ilk çırpışa hazırdır. Bir yusufluğu gibi tülüksü, veya bir kelebeğinki gibi zar şeklinde, karmaşık ve muhteşem bir damar desenine sahip, katlanamayan eskisi ya da ekonomik ve güvenli bir şekilde katlanabilen bir kanat... Yere kabuğunun kitini – ucanın boş tabutunu bırakarak uzaklara uçar; yeni bir hava yeni ciğerlerini doldurur ve yeni, kusursuz işitme organında yeni bir müzik çalar.

Masanın üzerinde gözlüğü ve son şiirini yazdığı sayfa kalmıştı." (Ulitskaya, 2022: 583)

Bu ölüm sahnesinden eserde ölüm mefhumuna karşı negatif bir tutum gözlemlenmez, aksine yeni bir başlangıç olarak resmedilmiştir. Diğer canlı türlerinin biyolojik gerçeklikleri üzerinden Miha karakterinin yolculuğunun başka bir boyutta başka bir şekilde devam edeceği hissi vurgulanmıştır. Sovyet Yazarlar Birliği sadık üyesi Antonina Naumovna'nın kimsenin gelmediği, gelen az kişinin de neredeyse üzülmediği cenazesine karşın Miha karakterinin cenazesi, yardım ettiği Tatarlar tarafından Taşkent'te Müslüman adetlerine göre, Moskova'da Rus arkadaşları tarafından Hristiyan adetlerine göre, kuzeni Marlen tarafından Kudüs'te Musevi inancına göre düzenlenir. Cenazeye katılan herkes ağlamaktadır. Eserdeki cenaze ritüellerinin tasviri ölüm motifini destekleyen yapısal unsurların başında gelmektedir.

Miha'nın intiharından sonra olayların merkezi Sanya'ya geçer. Formalite bir evlilikle Batı'ya göçen Sanya, üniversitede müzikoloji dersleri vererek yaşamını sürdürür. Çocukluk aşkı Liza ile buluşan Sanya geçmişe dair taşıdığı tüm duyguları Liza'yla konuşmak, onunla yaşayamadıklarını artık yaşamak istemektedir. Üç arkadaşın sağ kalan Sanya'nın hikâyesiyle beraber roman, anlatıcının "Saat gecenin ikisiydi, doksan altı yılının yirmi sekiz ocağıydı. O gece şair öldü" (Ulitskaya, 2022: 634) sözleriyle son bulur. Sanya ve Liza son bölüm boyunca müzikten

ve yaşamını yitirmiş olan arkadaşları Miha ve İlya'dan bahsederler. Burada Liza'nın "Herkesi Sovyet İktidarı öldürdü. Korkunç!" (Ulitskaya, 2022: 629) tiradı aslında bizlere tüm romanın üzerine konumlandığı zeminini de gösterir. Ulitskaya'nın Sovyet muhaliflerine ithaf ettiği bu romanında anlatılan ölümler, iktidarın kurallarına karşı gelen vatandaşları yok etmesini göstermek için kullanılmıştır. Aslında doğal ölümler gibi görünse de tüm bunlar birer "cinayet" in sonucu olarak verilmiş gibidir.

Sonuç

Yeşil Çadır'a bütüncül bir biçimde bakıldığında neredeyse tüm karakterlerin hikâyesinin sonu olarak karşımıza çıkan ölüm motifinin eserde hem teknik bir araç hem de içeriği pekiştiren bir unsur olarak kullanıldığı söylenebilir.

Teknik açıdan bakıldığında ise ölüm motifi aracılığıyla kurgunun zamansal düzleminde geri ve ileri gidişler yapıldığı gözlemlenmiştir. Ölüm motifine zamansal bir araç olarak bu şekilde başvurulması eserdeki sayıca fazla olan konuların tematik bir bütünlük içerisinde sunulmasını mümkün kılmıştır. Hikâyesi verilmek istenen kahramanların ölümlerinden önceki ve sonraki dönemlerin anlatımıyla okurun karakterlerin çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve hatta ölümleri sonrasında geride bıraktıkları yaşam hakkında bilgi edinmesi ve eserin zamansal çerçevesinin geniş bir perspektifte verilmesi sağlanmıştır. Josef Stalin ve Josef Brodski'nin ölümlerinin eserin giriş ve sonuç bölümlerine yerleştirilmesiyle tüm romanın zamansal sınırları yazarca çizilmiş hâldedir.

Ölüm motifinin eserin içeriğine katkıları değerlendirildiğinde karakterlerin yaşamları boyunca takındıkları tutumların sonuçlarının gözlemlenmesi açısından pekiştirici bir özellik taşıdığı söylenebilir. Tüm yaşamını Sovyet değerlerini savunma ve koruma üzerine geçiren ve edebiyat dergilerinde yöneticilik yapan Antonina Naumovna'nın cenazesine neredeyse hiç kimsenin katılmamış olması ve Yazarlar Birliği'nin cenaze işlerinden sorumlu memurun yerine getirmesi gereken bir görevinden ibaret olarak tasvir edilen ölümünün karşısında İsrail'den Moskova'ya, Kırım'a, Taşkent'e kadar uzanan bir üzüntü seli olarak anlatılan Miha karakterinin ölümü bu anlamda eserin iki zıt kutbunu oluşturmuştur. Eserin başlangıç ve bitiş zeminini oluşturan Josef Stalin'in ve muhalif şair Josef Brodski'nin ölümleri de benzer şekilde iki zıt kutup olarak karşımıza çıkmıştır. Eserdeki bu dört ölüm sembolik birer ölümdür de dememiz mümkündür. Zira nesil olarak Antonina Naumovna Stalin'in korku imparatorluğunda yetişmiş "sadık" nesilken, Miha Çözülme Dönemi'nde gizli gizli de olsa muhaliflik yapabilen "asi" nesli simgelemektedir. Partisine sadık Antonina Naumovna'nın cenazesinin detaylı bir şekilde anlatıldığı bölümün "Tüm Yetimler" olarak başlıklandırılması ise bunun sıradan bir karakterinkinden ziyade "babalarını" kaybeden bir neslin cenazesinin olduğu izlenimini yaratmaktadır. Miha'nın yaşam hikâyesine baktığımızda Yahudi olması, yeraltı dergisinde şiirler yazması, SSCB tarafından göç etmeye zorlanması gibi durumlar Brodski'nin yaşamından kesitler gibidir. Tüm zamanların muhalifi olmayı başaran Lyudmila Ulitskaya, Sovyetler Birliği'nin son döneminden sıradan insanların yaşamlarını anlatırken iktidarın öldürdüğü, ölüme sürüklediği, ölmek zorunda bıraktığı farklı karakterleriyle hem Sovyet baskısını yaşamış muhalif aydınları anmıştır hem de ölen bir devre işaret ettiği anıtsal bir roman kaleme almıştır. Altmışlıları bir kuşak olarak farklı perspektiflerle sunduğu romanındaki depresif atmosfer ölüm motifiyle daha

da hissedilir hâle gelmiştir. Gerçek yaşamdan alınan vefatlar ve kurgu karakterlerinin ölümleriyle eser zamansal olarak çok katmanlı ve geniş uzamlı bir özellik göstermektedir.

Çıkar Çatışması

Beyanı Makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazarı ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Gilyarov, M.S, Redkol A.A. (1986). *İmago, Biologiçeskiy entsiklopediçeskiy slovar*, Moskva, 14.07.2024 tarihinde https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_biology/2036/%D0%98%D0%9C%D0%90%D0%93%D0%9E adresinden erişildi.
- Gorbaçev, A. Y. (2013). Problematika i stil russkoy poezii russkogo zarubejya tretyey volni emigratsii: istoriko-literaturniy kontekst. *Ruskiy yazık i literatura*, 1, 60 – 64.
- Kilar, A. (2022). Motiv smerti v russkoy literature XIX-go veka: kulturniy aspekt. *Jurnal filologiçeskih issledovaniy*, 4, 46-49.
- Peçerskaya, T.İ. & Nikanorova, Ye. K. (2010). *Syujeti i motivi russkoy klassiçeskiy literaturı*, izd. NGPU, Novosibirsk
- Silantyev, İ. V. (2008). Motiv, Tamarçenko, N.D. (Ed.), *Poetika: Slovar aktualnih terminov ponyatij* İçinde (ss. 130-131) izd. Kluganoy, Moskva,
- Silantyev, İ. V. (2011). *Poetika Motiva*, Yazıkı slavyanskoy kulturı, Moskva.
- Tişçenko, D. Y. (2014). Roman L. Ulitskoy “Zeleniy şatyor”: problematika, poetika. *Dialog kultur-dialog o mire i vo imya mira*, 2, 190-194
- Tselkova, L. N. (2001). Motiv, Nikoljukin A. N. (Ed.) *Literaturnaya entsiklopediya terminov i ponyatij* İçinde (s.594) İntelvak, Moskva
- Türk Dil Kurumu (2024). *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*, 15.07. 2024 tarihinde <https://sozluk.tdk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Ulitskaya L. (2022). *Zeleniy şater*, İzdatelstvo AST, Moskva.
- Ulitskaya, L., Arhangelski, A. (2011,15 Aralık). *Razgovor pod “Zelenim şatrom”*, 19.08.2024 tarihinde https://www.hse.ru/data/2011/09/02/1268300018/Ulitskaya_Razgovor_pod_zelenym_chatrom_15022011.pdf adresinden erişildi.